

การพัฒนาคนบนฐานอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง : กรณีศึกษา บ้านเจดีย์โคะ ตำบลมหาวัน
อำเภอแม่สอต จังหวัดตาก

People development through Hmong identity and culture: Case Study of
Ban Chedi Ko, Mahawan Subdistrict, Mae Sot District, Tak Province

สุรศักดิ์ บุญเทียน

Surasak Buntian

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

Program in Social Development, Faculty of Humanities and Social Science

Kamphaeng Phet Rajabhat University

E-mail: Lung2555@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาคน ความสัมพันธ์และการทำหน้าที่พื้นฐานทางสังคมบนพื้นฐานอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง โดยมีระเบียบวิธีวิจัย คือ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำสายตระกูลแซ่ ปราชญ์หรือผู้แทนที่ชุมชนเคารพนับถือ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม 2561 ถึง 30 กันยายน 2562 วิเคราะห์ด้วยเทคนิควิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1. อัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้งมีลักษณะเฉพาะ เสมือนจารีตหรือกฎหมายเชื่อมโยงกับระบบผลิต ระบบคุณค่า และระบบความสัมพันธ์อย่างเป็นองค์รวม 2. ความสัมพันธ์กับระบบสังคมพบการนำวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมมากำหนดพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและทำหน้าที่พื้นฐาน 4 ประการ ได้แก่ (1) การปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมอย่างเป็นพลวัต (2) การบรรลุเป้าหมายทิศทางการพัฒนาคนด้วยระบบคุณค่านำมาสร้างสำนึกร่วมชาติพันธุ์เดียวกัน (3) บูรณาการผ่านการสร้างความสัมพันธ์ของสายสกุลของตนเองและการรวมตัวของกลุ่มต่างสายตระกูลแซ่ แสดงถึงความเป็นหนึ่งเดียวกัน (4) การรักษาแบบแผน พิธี พิธี สืบทอดอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้งไว้ 3. อัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง คือ ฐานรากของการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและคุณธรรม

คำสำคัญ : การพัฒนาคน, อัตลักษณ์, วิถีวัฒนธรรมม้ง

Abstract

This research article aimed to analyze human development, social relation and fundamental functions through Hmong identity and culture. The research methodology was a qualitative research. The key-informants were an ancient lineage leaders, local intellectuals, and community respected people. The data was collected by interviewing and non-participant observation during 1st October 2018 to 30th September 2020 and was analyzed by content analysis technique. The finding showed that; 1) Hmong identity and culture were unique as tradition or law. Holistically linked to the production system, value system and relationship system. 2) Relationship with the social system, found that the traditional culture was used to define the behavior related to the way of life and perform the four basic functions as follows: (1) adaptation to dynamic social and culture change, (2) Goal attainment and direction of human development Through the value system to create a common sense of the same ethnicity, (3) Integration through the formation of self-surname relationships and reunification of inter-lineage groups, representing unity, (4) Pattern Maintenance and revitalization of Hmong identity and culture. 3) Hmong identity and culture, was the foundation of morality and quality human development.

Keywords: Human development, Identity, Hmong culture

บทนำ

ทิศทางการพัฒนาประเทศไทย มีการจัดทำกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (2560-2579) ให้สามารถบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” นำไปสู่การพัฒนาให้คนไทยมีความสุขและตอบสนองต่อการบรรลุผลประโยชน์แห่งชาติ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างรายได้ระดับสูงเป็นประเทศพัฒนาแล้วและสร้างความสุขของคนไทย สังคมไทยมีความมั่นคง เสมอภาคและเป็นธรรม ประเทศสามารถแข่งขันได้ในระบบเศรษฐกิจ (สำนักงานจังหวัดกำแพงเพชร, 2560: 8) และเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560 - 2564) ยุทธศาสตร์ที่ 1 มุ่งเน้นการสร้างเสริมและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ โดยการวางเป้าหมายการพัฒนาให้คนไทยทุกกลุ่มวัยมีทักษะและการพัฒนาความรู้ความสามารถที่จะเป็นฐานในการพัฒนาประเทศ คนไทยเรียนรู้ตลอดชีวิตพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศ คนไทยมีพฤติกรรมเส้นทางสุขภาพพลดลงและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และคนไทยมีจิตสำนึกพลเมืองมีทัศนคติและพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคมไทย (สำนักงานจังหวัดกำแพงเพชร, 2560, หน้า 14) และยังสอดคล้องกับกรอบเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามแนวนโยบายการพัฒนาของสหประชาชาติที่ประเทศไทยรับมาเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนา (Sustainable development goals : SDGs) ที่หลอมรวมนโยบายและประเด็นการพัฒนาประเทศ และยังช่วยฉายภาพการพัฒนาที่จะต้องเริ่มต้นจาก “คน” ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ (ภาณุวัฒน์ ภัคตวิงศ์, 2561: 1) ในขณะที่สถานการณ์ปัจจุบัน การพัฒนาชนบทถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาประเทศ ทิศทางการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมไทยที่ผ่านมาเป็นการพัฒนากระแสหลักตามแนวทางของระบบทุนนิยม (อุทัย ปริญาสุทธีรัตน์, 2561: 145) เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยเร่งรัดการใช้ทรัพยากรจากพื้นที่ ป่าไม้ ทั้งบนดินและใต้ดิน มีการปรับปรุงที่ดิน การพัฒนาปรับปรุงสายพันธ์พืชและสัตว์ในภาคเกษตรและอุตสาหกรรม ทำให้มนุษย์กลายเป็นผู้บริโภครายสำคัญในวิถีวัฒนธรรมใหม่ ที่อาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาเพิ่มผลผลิตมีการเคลื่อนย้ายทุน ทรัพยากรและแรงงานอย่างชัดเจน เกิดการยอมรับและปฏิบัติตามจนเป็นพฤติกรรมบริโภคนิยม (อุทัย ปริญาสุทธีรัตน์, 2561: 146) และการพัฒนาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์เต็มรูปแบบที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ขณะนี้ ภาพสะท้อนบางส่วนของพัฒนาส่งผลกระทบต่อด้านบวกต่อชุมชนท้องถิ่น ในกรณีที่สามารถปรับตัวและรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้ ไม่ลื่นไหลไปตามกระแสหลัก ยังคงให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเอง จนเกิดเป็นกระบวนทัศน์การพัฒนาที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมในแง่ของความเป็นปึกแผ่น (solidarity) (สุภางค์ จันทวานิช, 2559: 40) เป็นความสัมพันธ์เชิงกลไกของระบบสังคม และหน้าที่แบบพึ่งพาที่สมาชิกทุกคนจะต้องช่วยกัน กล่าวคือ กลุ่มของกิจกรรมที่ดำเนินไปเพื่อสนองความต้องการของระบบสังคม Parsons เสนอว่าในระบบสังคมนี้มีหน้าที่ คือ มีการทำกิจกรรม แต่กิจกรรมนี้ทำเป็นกลุ่มๆ และทำเพื่อสนองความต้องการของระบบ โดยพิจารณาจากหน้าที่พื้นฐาน 4 ประการ ประกอบด้วย การปรับตัว (Adaptation) การบรรลุเป้าหมาย (Goal Attainment) การบูรณาการ (Integration) และการรักษาแบบแผน (Latency หรือ Pattern Maintenance) (Parson อ้างถึงใน สุภางค์ จันทวานิช, 2552: 165-167)

ภายใต้สถานการณ์การพัฒนาดังกล่าวข้างต้น ในมิติทางมานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรมให้ ความสำคัญกับวิถีชีวิตของมนุษย์และอัตลักษณ์ ที่ปรากฏขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงอยู่ของ ตนเอง ในด้านวิถีวัฒนธรรมต้องอาศัยมุมมองในมิติด้านคติชนวิทยา จะช่วยสะท้อนสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ของคนในสังคมได้อย่างชัดเจนในรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามบริบท เจือปนไข สิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่จะเป็นตัว กำหนดให้เกิดวิถีวัฒนธรรมของมนุษย์ (นิยพรรณ (พลวัฒน์) วรรณศิริ, 2550: 16 และ สุขเกษม ขุนทอง,

2557: 1) และในด้านอัตลักษณ์ จะถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม เมื่อตกผลึกแล้วอาจมีความหมายคงที่ ปรับเปลี่ยน หรือแม้กระทั่งเปลี่ยนรูปแบบใหม่ โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีคนหรือกลุ่มคนอื่นๆ โดยจะพบเห็นอัตลักษณ์ใน 2 ลักษณะ คือ 1) อัตลักษณ์มีทั้งเป็นระดับปัจเจก (Individual) บุคคลคนหนึ่งอาจจะมีหลายอัตลักษณ์อยู่ในตัวเอง เช่น เพศสภาพ สำนักความเป็นชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ ช่วงชั้นทางสังคม อาชีพ และศาสนา เป็นต้น และ 2) อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (Collective) จะถูกสร้างบนพื้นฐานของความเหมือนกันของกลุ่ม ในมิตินี้ อัตลักษณ์ จึงเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ (Symbols) เพราะการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์เกี่ยวกับมิติ “ภายใน” ของความเป็นตัวตนอย่างมาก ทั้งในด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด เพราะมนุษย์ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตนเองในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่นๆ ในแต่ละกลุ่มชน และในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีลักษณะและรูปแบบของวิถีวัฒนธรรมเฉพาะ (Cultural Traits) ที่เป็นของตนเอง (วสันต์ ปัญญาแก้ว, 2559: 50 ; จุฑาทพรรค์ (จามจุรี) ผดุงชีวิต, 2551: 60 ; ศิราพร ณ ถลาง, 2552: 34, 181) การบ่งบอกความเป็นอัตลักษณ์ และมีติดตัวมาตั้งแต่เกิด เป็นต้นว่า ความผูกพันระบบเครือญาติ ศาสนา ภาษา และพฤติกรรมทางสังคม เป็นลักษณะร่วมเฉพาะของคนกลุ่มเดียวกัน ซึ่งยังคงเป็นภาพนิ่ง และมีความเป็นพลวัตของกลุ่มคนและวัฒนธรรม ถึงแม้จะมีเส้นแบ่งความเป็นรูปแบบเฉพาะของแต่ละวัฒนธรรม แต่คนก็สามารถข้ามไปมาระหว่างวัฒนธรรมได้ และการที่สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งๆ จะบอกว่าตนเองเป็นใครนั้น ต้องขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่พวกเขามีกับกลุ่มอื่นๆ ด้วย และเป็นการหล่อหลอมที่มีความยาวนานของความรู้สึกร่วมกันในสายเลือด (Shared Descent) ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของภาษา ตำนานและหรือนิทานที่สมาชิกในกลุ่มเชื่อว่า มีจุดกำเนิดร่วมกัน และบริบททางประวัติศาสตร์ร่วมที่สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ประสบมาด้วยกัน และตลอดรวมถึงจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ (Historical Consciousness) เป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) ดังนั้น อัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรม จึงเป็นเรื่องของความคิด ความเชื่อที่กำหนดพฤติกรรมกระทำของมนุษย์ เป็นปัจจัยหล่อหลอมให้เกิดการพัฒนา และเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนา คือ การพัฒนาคน (ติน ปรัชญพฤทธิ์, 2551: 328)

จังหวัดตาก ตั้งอยู่ภาคเหนือตอนล่าง มีกลุ่มชาติพันธุ์ 6 ชนเผ่า ได้แก่ กระเหรี่ยง ม้ง (แม้ว) มูเซอ (ลาหู่) อีเก้อ (อาข่า) ลีซู (ลีซอ) เย้า (เมี่ยน) (สำนักงานจังหวัดตาก, 2562) โดยส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในเขตอำเภอแม่สอด อำเภอพบพระ อำเภอแม่ระมาด อำเภออุ้มผาง และอำเภอท่าสองยาง ในเขตอำเภอแม่สอด ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ เป็นตำแหน่งในการพัฒนาสำคัญของจังหวัดตากและของภาคเหนือ (สำนักงานจังหวัดกำแพงเพชร, 2560, หน้า 65) และยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่จำนวนมาก ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาดังกล่าว ทั้งนี้ เขตตำบลมหาวัน สภาพพื้นที่เป็นภูเขาสูงเป็นที่อยู่ของชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง และเผ่ากระเหรี่ยง โดยเฉพาะหมู่บ้านเจดีย์โคะ ตำบลมหาวัน เป็นชุมชนที่มีกลุ่มชาวไทยภูเขาเผ่าม้งใหญ่ที่สุดในเขตอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก (องค์การบริหารส่วนตำบลมหาวัน, 2562)

โดยสรุป จะเห็นได้ว่าบ้านเจดีย์โคะ ตำบลมหาวัน เป็นชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่าม้งในอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นที่สุดและเป็นชุมชนม้งแห่งเดียวในเขตอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่า อัตลักษณ์และวิถีวัฒนธรรมม้ง ของบ้านเจดีย์โคะ ตำบลมหาวัน อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก มีลักษณะเป็นอย่างไร มีความสัมพันธ์กับระบบสังคม และการทำหน้าที่ทางสังคมอย่างไร ทั้งนี้ หากจะนำแนวคิดดังกล่าวมาพัฒนาคน ควรเป็นอย่างไร โจทย์ทั้งหมดนี้ จะนำไปสู่ทิศทางการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ม้งให้สามารถดำเนินวิถีชีวิตภายใต้ความเป็นพหุวัฒนธรรมในบริบทของอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ยังประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนและสังคมต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง บ้านเจดีย์โคะ ตำบลมหาวัน อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
2. เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมและการทำหน้าที่พื้นฐานบนฐานอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง บ้านเจดีย์โคะ ตำบลมหาวัน อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
3. เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาคนบนฐานอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง บ้านเจดีย์โคะ ตำบลมหาวัน อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้กำหนดแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ศึกษาในกลุ่มเป้าหมายสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโสและหรือผู้นำสายตระกูลแซ่ ปราชญ์ชุมชน หรือผู้แทนที่มีความรู้ที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง ที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ โดยมีชื่อในทะเบียนบ้านและอาศัยอยู่บ้านเจดีย์โคะ ตำบลมหาวัน อำเภอแม่สอด จังหวัดตากคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล ด้วยเทคนิคสังคมนิติ (Sociogram) ได้จำนวนทั้งสิ้น 8 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การวิเคราะห์เชิงเอกสาร (Documentary analysis) โดยการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นการพัฒนาคน ความสัมพันธ์ทางสังคมและการทำหน้าที่บนฐานอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง

2. การสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่น ครบถ้วนและยอมรับได้ในทางวิชาการ ผู้วิจัยจึงนำไปตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ 1) รองศาสตราจารย์ ดร.ภาณุวัฒน์ ภักดิ์วงศ์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัย 2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุขเกษม ขุนทอง มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมประเพณีกลุ่มชาติพันธุ์ และ 3) ดร.อดิเรก พันเขียว มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร-แม่สอด จังหวัดตาก ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ได้ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของคำถามในแต่ละข้อให้ตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัยในครั้งนี้ และได้นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขแล้วจึงนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

3. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมสังเกตกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามสมควร

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ประสานงานกับกลุ่ม (นางสาวเนติกานต์ แซ่ม้า) ซึ่งเป็นผู้แทนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในฐานะผู้ช่วยนักวิจัย เป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญและใช้ภาษาม้งในชีวิตประจำวัน) เพื่อทำความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์การวิจัย และแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. ประสานงานกับผู้นำชุมชน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เพื่อดำเนินการจัดเก็บข้อมูล

3. ดำเนินการสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์ในกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีที่เกิดขึ้นในพื้นที่ มีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation) ผ่านกลุ่ม และนักวิชาการที่มีองค์ความรู้ด้านอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง สรุปลงข้อมูลและคืนข้อมูลทั้งหมดให้กับผู้ให้ข้อมูลได้ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาอีกครั้ง แล้วจึงนำไปวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) ได้แก่ การตีความ การจำแนกชนิดหมวดหมู่ วิเคราะห์ เปรียบเทียบลักษณะข้อมูล การหาความเกี่ยวข้องของปรากฏการณ์และขั้นตอนต่างๆ หาคำอธิบาย การสังเคราะห์และสร้างข้อสรุป

สรุปผลการวิจัย

1. **อัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง** พบว่า ช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ชาวม้งเดินทางมาจากประเทศจีนตอนใต้ หนีภัยการสู้รบและความขัดแย้ง ผ่านประเทศลาวเข้ามาประเทศไทยเพื่อหาพื้นที่ทำกิน แถวจังหวัดแพร่และน่าน จนพื้นที่ทำกินขาดสมบูรณ์ไม่เพียงพอต่อการบริโภค จึงย้ายมาที่อำเภอเข้าคือ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีบางกลุ่มย้ายขึ้นมาหาพื้นที่ทำกินที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร บางกลุ่มไปอำเภอแม่สอด อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก และบางส่วนขยายถิ่นฐานไปที่อื่นบ้าง จนมาถึงปัจจุบัน

1.1 ด้านการจัดความสัมพันธ์ คนม้ง มีความผูกพันทางสายเลือดเหนียวแน่น สะท้อนผ่านคำบอกเล่าของผู้อาวุโสตระกูลแซ่ ว่า “พวกเราชาวม้งในอำเภอแม่สอด มี 9 สายตระกูลแซ่ ได้แก่ แซ่ม้า แซ่จาง แซ่ย่าง แซ่ท้าว แซ่กือ แซ่ว่าง แซ่หาง แซ่หลี่ และ แซ่ซ่ง จะสืบทอดจากทางฝ่ายพ่อ คนในครอบครัวทุกคนจะต้องใช้สกุลแซ่ของพ่อและญาติทางสายเลือดพ่อจะเป็นผู้สืบสกุลแซ่ต่อไป” (ผู้อาวุโสตระกูลแซ่, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2561) จึงเป็นที่มาของการจัดระเบียบสังคมแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้ 1) ระดับครัวเรือน จะใช้ระบบอาวุโส (ชาย) ในบ้านเป็นหลัก เช่น บิดาและหรือมารดาจะมีอำนาจในการตัดสินใจเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ พี่มีอำนาจการตัดสินใจเหนือน้องๆ และสิ่งสำคัญ คือ ผู้ชายจะมีอำนาจการตัดสินใจมากกว่าผู้หญิง 2) สายตระกูลแซ่ จะมีผู้อาวุโสประจำตระกูลเป็นตัวแทนในการตัดสินใจ เรื่องราวต่างๆ ตลอดจนรวมถึงเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของสายตระกูลของตนเอง และ 3) ระหว่างสายตระกูลแซ่ จะมีหน้าที่ใกล้เคียง กรณีเกิดข้อพิพาทภายในระหว่างสายตระกูลแซ่

1.2 ด้านความเชื่อ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเชื่อในเรื่องของผีบรรพบุรุษ และวิญญาณเจ้าที่ (ผี) แบบดั้งเดิม เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ (ผลผลิต) และคนกับวิญญาณบรรพบุรุษ เป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเครือญาติ และความอุดมสมบูรณ์ของอาหารและสัตว์เลี้ยง รวมถึงการปกป้องคุ้มครองดูแลคนในครอบครัวและคนในสายตระกูลแซ่ ในประเด็นนี้ผู้อาวุโสของชุมชนได้สะท้อนให้เห็นถึงวิญญาณบรรพบุรุษ ไว้ว่า “คนม้งจะนับถือผี คือ วิญญาณบรรพบุรุษ ประจำตระกูลของเรา ที่อาศัยอยู่ภายในบ้าน 5 ตน คือ 1) ผีสือกั้ง จะสิงสถิตอยู่บริเวณฝ้าบ้าน ด้านที่อยู่ตรงข้ามกับประตูทางออกหลัก 2) ผีเสากลางบ้าน เปรียบเสมือน เสาเอกของบ้าน เชื่อว่าเป็นตัวแทนของความมั่นคงของสมาชิกในครัวเรือน 3) ผีประตูหน้าบ้าน จะสิงสถิตอยู่ที่บานประตูหลักของบ้านเท่านั้น เพื่อคอยคุ้มครองดูแลมิให้สิ่งไม่ดีจากภายนอก 4) ผีเตาไฟเล็ก จะอาศัยอยู่บริเวณพื้นดิน ซึ่งเป็นที่ตั้งเตาไฟ เป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ สุขภาพร่างกายแข็งแรงไม่เจ็บป่วย และสุดท้าย คือ 5) ผีเตาไฟใหญ่ จะอาศัยอยู่บริเวณพื้นดินเป็นที่ตั้งของเตาไฟขนาดใหญ่ สำหรับประกอบอาหารเลี้ยงสัตว์ เป็นสัญลักษณ์แทนความอุดมสมบูรณ์ในสัตว์เลี้ยง” (ผู้อาวุโสของชุมชนม้ง, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2561) นอกจากนี้ ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ยังพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งยังให้ความสำคัญกับวิญญาณเจ้าที่ (ผี) “ชะเซ่ง” คนม้งจะสร้างศาลไว้ท้ายหมู่บ้านติดกับลำน้ำ เป็นศาลที่กำเนิดขึ้นพร้อมกับการสร้างหมู่บ้านครั้งแรก เพื่อปกป้องรักษาหมู่บ้านให้อยู่ในสภาวะปกติสุขตลอดไป ทุกๆ ปีจะมีการเซ่นไหว้ทุกปี ในประเด็นนี้ “ชะเซ่ง” เปรียบเสมือน “หลักเมือง” ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

1.3 ด้านประเพณีและการแต่งกาย ชุมชนคนม้งยังคงรักษาและสืบทอดประเพณีต่างๆ ไว้ อย่างเหนียวแน่น ผ่านคำบอกเล่าของปราชญ์ชุมชนม้งว่า “ชาวม้งมีการแต่งกาย และประเพณีที่สืบทอดมาจาก

บรรพบุรุษตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องทำตามเพราะจะเกิดผลดีต่อพวกเรากันเอง” (ปราชญ์ชุมชนม้ง, สัมภาษณ์, 11 ธันวาคม 2561) ประเพณีต่างๆ ที่สำคัญและสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ 1) ประเพณีการแต่งงาน มีกฎเกณฑ์สำคัญ คือ ห้ามแต่งงานในตระกูลแซ่เดียวกันอย่างเด็ดขาด จะทำให้ชีวิตคู่ไม่มีความสุขอยู่อย่างลำบาก และพิธีแต่งงานจะต้องไหว้หรือทำพิธีต่อหน้าผีบรรพบุรุษประจำตระกูล ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง 2) ประเพณีการเกิด เด็กม้งที่เกิดใหม่จะต้องทำพิธีเรียกขวัญพร้อมกับตั้งชื่อให้ และจะกระทำต่อเมื่อเด็กเกิดได้แล้ว 3 วัน หัวหน้าครอบครัวจะประกอบพิธีต่อหน้าผีบรรพบุรุษประจำตระกูลให้มาปกป้องคุ้มครอง 3) ประเพณีการตาย จะประกอบพิธี ณ บ้านของผู้ตาย ญาติจะทำการล้างหน้าและอาบน้ำให้กับผู้ตายพร้อมกับแต่งตัวให้ตามประเพณี จากนั้นก็นำศพไปวางไว้ที่แคร่ไม้ เรียกว่า “ม้าผี” วางศพไว้ตรงหน้าห้องผีสือกั้ง หันศีรษะไปทางผีเตาไฟใหญ่ พร้อมกับถักรองเท้าคู่ใหม่ซึ่งทำจากใยกันซง (Htaub maj) ให้อีก 1 คู่ สำหรับใช้ในการเดินทาง และมีการนำผ้าแดงมาปิดหน้าของผู้ตาย (ปิดบริเวณหน้าผากคลุมศีรษะของผู้ตาย) มีการสวดศพเป็นเรื่องเล่าต่างๆ ที่กล่าวถึงการขึ้นทางให้กับผู้ตาย เพื่อที่จะได้กลับไปหาบรรพบุรุษของตนเอง 4) ประเพณีการทำผี “อัวเน้ง” (ua neeb) ในกรณีที่มีคนในบ้านป่วย หัวหน้าครอบครัวจะเชิญผู้ประกอบพิธี (หมอผี) มาทำพิธีต่อหน้าผีสือกั้ง เครื่องเช่นไหว้ เพื่อให้เป็นสิ่งแทนให้กับคนที่ป่วย (แลกเปลี่ยน) เป็นเสร็จพิธี 5) ประเพณีการกินข้าวใหม่ “น้อหมอเบ้ชะ” พิธีกรรมระดับครอบครัวที่สื่อถึงความกตัญญู มีการเช่นไหว้ให้ผีบรรพบุรุษประจำตระกูลได้กินก่อน เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล และเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตที่จะเกิดขึ้น 6) ประเพณี “ตุ๋ ซู้” (tus xub) เป็นพิธีกรรมสร้างความสัมพันธ์ในระดับสายสกุลแซ่เดียวกัน เริ่มประกอบพิธีกรรม ช้างแรม 29 ค่ำ (แรม 14 ค่ำ) เดือน 9 ของทุกปี เป็นการสร้างสำนึกร่วมและอุดมการณ์ของทุกคนในตระกูลจะต้องร่วมกันฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ให้ได้ 7) ประเพณีประจำปี (ปีใหม่ม้ง) เป็นระบบคุณค่าที่ให้ความสำคัญกับการเริ่มต้นชีวิตใหม่ ประเพณีจะเริ่มขึ้นเมื่อ 1 ค่ำ เดือน 2 ซึ่งจะตรงกับเดือนธันวาคม จะมีการเรียกขวัญตอนเย็นตอนกลางคืน แรม 15 ค่ำ เดือน 1 พอรุ่งเช้า ขึ้น 1 ค่ำ ทุกคนก็จะเปลี่ยนเสื้อผ้าชุดใหม่ที่เตรียมไว้ เป็นการเริ่มชีวิตใหม่ ในปีพุทธศักราชใหม่ โดยมีความเชื่อว่าจะได้พบแต่สิ่งดีๆ เข้ามาในชีวิตตนเองและครอบครัว 8) การแต่งกาย “ผู้ชาย” สวมเสื้อตัดเย็บพอดีตัวสั้นถึงเอว แขนยาวถึงข้อมือ บางคนติดแถบผ้าขาวขนาด 2-3 นิ้วที่ปลายแขนเสื้อ เสื้อส่วนใหญ่ไม่ผ่าอกกลางแต่ผ่าอกข้างจากต้นคอมาถึงเอวซ้าย ส่วนกลางเกงมีลักษณะเกี่ยวกับการเกงจิ้นยาวถึงข้อเท้า มีเป้ากว้างตัดอย่างหลวมๆ นิยมคาดเอวด้วยผ้าผืนใหญ่สีแดง ปลายข้างหน้าเป็นสายถักเครื่องประดับผู้ชายจะมีปอกคอเงินประดับกายทุกคน แสดงถึงชาติพันธุ์ม้ง และเงินสะท้อนให้เห็นถึงการเป็นคนขยันทำมาหากิน ในส่วนของ “ผู้หญิง” สวมกระโปรงจีบรอบเอว สั้นมีความยาวเสมอเข่า และมีผ้าปิดหน้าม้ามัดข้างหน้าและมีผ้ามัดเอวมามัดไว้ด้านหลัง ลวดลายกระโปรงจะเป็นรูปรอยเท้าช้าง เท้าเสือ แมงมุม และดอกฝิ่น ส่วนศีรษะจะเกล้าผมมีปิ่นปัก ใช้ผ้าดำมีลวดลายพันผมไว้ ส่วนเสื้อแขนยาวสีดำถึงข้อมือ ข้างหลังมีปกผ้าลายสีเหลี่ยม ยาวประมาณ 1 คืบ ส่วนลายผ้าส่วนใหญ่จะเป็นดอกไม้ คล้ายตัวอักษรภาษาโบราณ พื้นจะมีสีดำลวดลายปักเพิ่มเติม และในส่วนเครื่องประดับผู้หญิง ได้แก่ ปลอกเงิน (1,3 และ 5 ห่วง) ตุ่มเงิน เข็มขัดเงิน แหวน จะใส่เล็กน้อยขึ้นอยู่กับฐานะครอบครัว

1.4 ด้านการเล่น คือ “การโยนลูกช่วง” เป็นการฝึกในเรื่องของความเป็นเจ้าของ กล่าวคือ รู้จักให้และการรู้จักรับ จะปรากฏออกมาในเรื่องของความรัก และการแบ่งปัน เป็นระบบความสัมพันธ์บนพื้นฐานที่ทุกคนจะต้องดูแลพร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน “การตีลูกช่วง” ฝึกในเรื่องของ การรู้แพ้-รู้ชนะ และการให้อภัย เป็นรูปแบบของการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของกฎกติกาทางสังคม และ “การร้องเพลง” สื่อถึงวิถีแบบดั้งเดิมของบรรพบุรุษที่ใช้เพื่อสร้างสายใยแห่งความสัมพันธ์ในลักษณะของการเฉลิมฉลอง และเพื่อลดช่องว่างของความห่างของสายตระกูลแซ่ให้เห็นियวแน่นและเป็นหนึ่งเดียว

สรุปอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง อาจกล่าวได้ว่า เป็นองค์ประกอบการคัดสรรคทางประวัติศาสตร์ มีการจัดความสัมพันธ์บนพื้นฐานระบบอาวุโส มีความเชื่อในเรื่องของวิญญาณบรรพบุรุษ รักษาไว้ซึ่งประเพณี การแต่งกายและการเล่นซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ทั้งหมดมาจากฐานความเชื่อแบบดั้งเดิมที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา เปรียบเสมือน “จารีต” หรือ “กฎหมาย” ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของความเชื่อมโยงกับระบบผลิต ระบบความสัมพันธ์ และระบบคุณค่าอย่างเป็นองค์รวม ดังนี้ 1) ระบบผลิต จะพบการผลิตผลผลิตที่เกิดขึ้นในรอบปี เช่น ปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด ก่อนการเก็บเกี่ยวผลผลิต จะใช้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน บนฐานคิด “ความกตัญญู” และการเก็บเกี่ยวต้องนำมาประกอบพิธีเซ่นไหว้ผีเสื้อกิ้ง ซึ่งเป็นผีประจำสายตระกูลของตน เพื่อลดบันดาลให้พืชพรรณธัญญาหารตลอดจนสัตว์เลี้ยง มีความอุดมสมบูรณ์ สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับความเชื่อ 2) ระบบความสัมพันธ์ เริ่มต้นตั้งแต่ประเพณีการเกิด การแต่งงาน การตาย และประเพณีการทำผี (การเจ็บป่วย/ห้วงใย) ประกอบพิธีตามความเชื่อแบบดั้งเดิม เชื่อมโยงจิตวิญญาณให้เกิดความผูกพันเป็นพี่น้อง กลุ่มเครือญาติขนาดใหญ่ สร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันในการดูแลทุกข์สุข ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับวิญญาณบรรพบุรุษ 3) ระบบคุณค่า สะท้อนการให้ความหมายของการแสดงออกทางพฤติกรรมสังคม ผ่านการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อแบบดั้งเดิม จะส่งผลต่อการจัดระเบียบความสัมพันธ์ของคนในสายสกุลแซ่ให้เป็นหนึ่งเดียว เช่น ประเพณี “ตุ๋ ซู่” เป็นการสร้างสำนึกร่วมในสายตระกูลเดียวกัน ทุกคนต้องช่วยเหลือฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ไปด้วยกัน นอกจากนี้ ในด้านการแสดงถึงพลังกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (ทุกสายสกุลแซ่) เพื่อสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ความปลอดภัยจากภัยต่างๆ ความมั่นคงในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับวิญญาณเจ้าที่ มีการเซ่นไหว้ “เซเซ่ง” (เจ้าที่หลักเมือง) สะท้อนความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับความเชื่อ วิญญาณเจ้าที่ ทั้งหมดจึงเป็นภาพสะท้อนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ในการสร้างตัวตนบนฐานของ “อัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรม” ให้อยู่อย่างปกติสุข มีเกียรติและมีศักดิ์ศรี

2. ความสัมพันธ์ทางสังคม และการทำหน้าที่พื้นฐานบนฐานอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง

ความสัมพันธ์ทางสังคมบนฐานอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง พบว่า คนม้งให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมและความเชื่อแบบดั้งเดิมที่เกิดจากสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์นำมากำหนดพฤติกรรมการปรับตัวในการดำเนินชีวิตตามวิถีวัฒนธรรม คັນม้งเรียกสิ่งเหล่านี้ว่า “หน้าที่” และเมื่อพิจารณาการทำหน้าที่ จะสามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์ของคนม้งซึ่งเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงในวิถีในเชิงระบบสังคม เช่น 1) ระบบผลิต คือรูปแบบการประกอบพิธี “ตุ๋-ซู่” ที่ให้ความสำคัญกับความวิญญาณบรรพบุรุษ 2) ระบบความสัมพันธ์ คือ กลุ่มเครือญาติที่มีสายสกุลแซ่เดียวกันทุกคนต้องเข้ามาร่วมพิธีกรรม ที่แสดงออกถึงความรัก ความผูกพัน และความห่วงหา และ 3) ระบบคุณค่า คือ การส่งมอบมรดกทางวิถีวัฒนธรรมให้กับคนรุ่นอนาคต ผ่านการปฏิบัติจริงซึ่งปรากฏออกมาในรูปของการมีส่วนร่วม และในการศึกษานี้ ยังพบการทำหน้าที่พื้นฐานบนฐานอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง 4 ประการ กล่าวคือ 1) การปรับตัว (Adaptation) การจัดระบบของความสัมพันธ์ ที่มีอยู่ในชุมชนให้สอดคล้องกับบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างเป็นพลวัต และหากมีสิ่งต่างๆ ที่แปลกปลอม และไม่ตรงกับความต้องการ ชุมชนจะสร้างกลไกทางสังคมขึ้นมาเพื่อดำเนินการจัดระเบียบทางสังคม โดยการเลือก รับ ปรับ และใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อสร้างความสมดุล 2) การบรรลุเป้าหมาย (Goal Attainment) สะท้อนถึงทิศทางของกระบวนการพัฒนาคน (ด้านวัตถุ และจิตใจ) โดยนำระบบคุณค่า เข้ามาสร้างจิตวิญญาณและสำนึกร่วมของคนม้งให้เกิดความรัก ความผูกพัน ความรู้สึกเป็นพี่ เป็นน้อง เป็นกลุ่มเครือญาติ ส่งผลต่อความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สร้างความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง 3) บูรณาการ (Integration) ให้ความสำคัญกับการสานพลังในสายสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องและทับซ้อนกับอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์วิถีวัฒนธรรมชุมชนม้ง ผ่านระบบผลิต

ระบบคุณค่า และระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับวิญญานบรรพบุรุษ นำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ของสายตระกูลของตนเองและการรวมตัวของกลุ่มต่างสายตระกูลแซ่ เพื่อแสดงถึงความเป็นหนึ่งเดียวกัน และ 4) การรักษาแบบแผน (Latency หรือ Pattern Maintenance) การสร้างหรือจัดทำข้อตกลงร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่จะขับเคลื่อนไปยังหน้าของความเป็นหนึ่งเดียว อันได้แก่ อัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรม เพื่อการดำรง รักษา พิณฟู และสืบต่อไป

สรุปความสัมพันธ์ทางสังคมและการทำหน้าที่พื้นฐานบนความสัมพันธ์ทางอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรม คือ กลไก การถักทอสายสัมพันธ์บนพื้นฐานของความเชื่อแบบดั้งเดิม (ผีบรรพบุรุษร่วมกัน) มากำหนดพฤติกรรมในการประกอบพิธีกรรมหรือการทำหน้าที่ของคนม้ง ซึ่งจะเชื่อมโยงกับวิถีของระบบผลิต ระบบความสัมพันธ์ และระบบคุณค่า เป็นการต่อยอดถึงพลังของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่มีรากเหง้าทางประวัติศาสตร์

3. การพัฒนาคนบนฐานอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง การอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จะปรากฏออกมาในรูปของความเชื่อแบบดั้งเดิม มีการจัดความสัมพันธ์ด้วยระบบอาวุโส (หัวหน้าครอบครัว และผู้นำสายตระกูลแซ่) ผ่านเรื่องเล่าแบบมุขปาฐะ มากำหนดเป็นวิถีวัฒนธรรม และที่เห็นเด่นชัด คือ ประเพณีงานศพ ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีตุ๋-ซู้ และประเพณีปีใหม่ม้ง ที่เกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และการเข้าใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ (ระบบผลิต) อันมีกลไกของความเชื่อในวิญญานบรรพบุรุษ ที่ดลบันดาลให้มีอาหาร มีน้ำ มีสัตว์ไว้กินไว้เซ่นไหว้บรรพบุรุษตลอดไป ซึ่งวิถีวัฒนธรรมดังกล่าวจะซึมซับอยู่ในคนรุ่นอนาคตด้วยวิธีการทำให้เห็นและแสดงให้ดู มีความเกี่ยวข้องถึงการพัฒนาคน ทั้งทางด้านวัตถุ (รูปธรรม) และจิตใจ (นามธรรม) ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง อย่างเป็นพลวัต

สรุปเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาคน อยู่บนหลักความเชื่อแบบดั้งเดิม คือ กระบวนดำรงไว้ซึ่ง อัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรม โดยเริ่มต้นที่ “ประเพณีการเกิด” และจุดสิ้นสุดที่ “ประเพณีตาย” ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของระบบผลิต ระบบความสัมพันธ์ และระบบคุณค่า อันเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาคน (รูปธรรม และนามธรรม) ในกรอบของเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอย่างเป็นองค์รวม สะท้อนผ่านคำบอกเล่าของผู้นำชุมชนม้ง ว่า “เป้าหมายสูงสุดของเราคือ การทำให้ลูกหลานเราเติบโตมาเป็นคนดีและมีคุณธรรม ดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรมประเพณีที่สั่งสอน สืบทอด ส่งต่อกันมาจากบรรพบุรุษ” (ผู้นำชุมชนม้ง, สัมภาษณ์, 11 ธันวาคม 2561) ส่งผลต่อกลุ่มชาติพันธุ์ม้งใน 2 ประการ คือ ประการแรกด้านคุณภาพ กล่าวคือ คนม้งมีความรู้ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรมนุษย์ ผ่าน วิถีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม มีการจัดความสัมพันธ์ ความเชื่อ ประเพณี และการแต่งกายตลอดรวมถึงภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ซึ่งเป็นอัตลักษณ์เฉพาะ เป็นมรดกที่บรรพบุรุษได้สร้างสมนำมาใช้ได้โดยปกติสำหรับตนเอง ครอบครัว และกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งนี้ การเข้าร่วมในกิจกรรมที่ผู้นำสายสกุลแซ่จะเป็นผู้กำหนด ประการที่สองด้านคุณธรรม สะท้อนให้เห็นผ่านคำกล่าวของผู้อาวุโสในชุมชนม้งว่า “พวกเราจะประพฤติตัวอยู่ตามวัฒนธรรมประเพณีที่บรรพบุรุษสั่งสอนมา ลูกหลานเราทุกคนจะได้รับการพัฒนาตามแบบที่เราได้รับมา” (ผู้อาวุโสชุมชนม้ง, สัมภาษณ์, 11 ธันวาคม 2561) อาจกล่าวได้ว่า คนม้งเคารพระบบอาวุโสและผู้นำในสายตระกูลแซ่ เริ่มตั้งแต่ สถาบันครอบครัว และกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง มีการประกอบอาชีพสุจริต ขยันขันแข็ง ประหยัด รู้จักพอ และซื่อสัตย์ ในการดำเนินชีวิต และท้ายสุดของกระบวนการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ และคุณธรรม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองไปสู่การเป็นคนที่มีคุณค่า ต่อตนเอง ครอบครัว และกลุ่มชาติพันธุ์ม้งให้สามารถนำไปสู่ความอยู่ดีมีสุขต่อไปในอนาคต จึงอาจสรุปได้ว่า แท้จริงแล้ว “อัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง คือรากฐานของการพัฒนาคนม้ง” นั่นเอง

อภิปรายผลการวิจัย

1. อัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมมั่ง จะวางอยู่บนพื้นฐานความเชื่อแบบดั้งเดิมในวิญญูณบรรพบุรุษ มีการจัดความสัมพันธ์โดยระบบอาวุโส มีวิถีวัฒนธรรมอันดีงามที่เชื่อมโยงเข้ากับระบบผลิต ระบบคุณค่า และระบบความสัมพันธ์ อย่างเป็นองค์รวม ที่สามารถนำมาถักทอสายสัมพันธ์ของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ส่งผลต่อความรัก ความผูกพัน ความเป็นพี่เป็นน้อง เป็นเพื่อนบ้าน เป็นเครือญาติ ส่งผลต่อสายใยของสายตระกูลแซ่ ของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติศาสตร์ร่วม อันมีขอบเขตที่ครอบคลุมต่อปรากฏการณ์ด้านพฤติกรรม การปรับตัวที่ทำให้คนมั่งทุกคนต้องอยู่ในกรอบแห่ง “วิถีวัฒนธรรม” และ “วิถีวัฒนธรรม” คือ กฎหมายศักดิ์สิทธิ์ของคนมั่ง ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของการจัดระเบียบสังคมบนพื้นฐานของผีบรรพบุรุษร่วมกัน สอดคล้องกับ ศิราพร ณ กลาง (2552: คำนำ) ได้กล่าวว่า การสืบทอดวัฒนธรรม และสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ถือเป็นความคิดสากลของมวลมนุษยชาติ โดยเฉพาะชนกลุ่มน้อยในแต่ละประเทศต้องพยายามหาวิธีหรือกุศโลบายในเรื่องการแสดงออก เพื่อประกาศและสืบทอดอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ของตนเอง

2. กลุ่มชาติพันธุ์มั่งได้นำอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรม มากำหนดพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันและสอดคล้องกับระบบสังคมและการทำหน้าที่พื้นฐาน 4 ประการ พร้อมกับการส่งทอดมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมให้กับคนรุ่นอนาคตได้อย่างลงตัว และปรากฏออกมาในรูปของอัตลักษณ์และเอกลักษณ์เฉพาะ สอดคล้องกับ ศิราพร ณ กลาง (2552: 366, 377-378) ได้กล่าวว่า เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์วิถีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม จะเกี่ยวข้องกับผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่ทำให้ “มนุษย์” ต้องมีพฤติกรรมปรับตัว และเรื่องเล่าดังกล่าวส่งผลต่อการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อแบบดั้งเดิม เป็นกระบวนการสร้างขวัญ สร้างกำลังใจ และให้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีดำเนินชีวิต และอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ คือ กระบวนการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ของตนได้มีที่ยืน สอดคล้องกับจุฑาพรรณ (จามจุรี) ผดุงชีวิต (2551: 60) ที่ได้กล่าวถึงหน้าที่ของอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมสามารถนำมาอธิบายว่า “เราคือใคร บรรพบุรุษของเราเป็นใคร” และมีการอธิบายถึงสถานการณ์ และสถานภาพของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่สูงต่ำ ไม่เท่ากันเพราะเหตุใด รวมไปถึงบทบาทในฐานะที่เป็น “บทบัญญัติ” สำหรับพฤติกรรมในการใช้ชีวิตของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน มนุษย์จำเป็นต้องมีการเรียนรู้ผ่านการรับรู้ จึงมีรูปแบบการรับรู้ และวิถีวัฒนธรรมเป็นตัวทำให้เกิดความหมาย โดยส่งผ่านทางประสบการณ์ของมนุษย์ ขึ้นอยู่กับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

3. วิเคราะห์การพัฒนาคนบนฐานอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมมั่ง พบว่า แนวทางการพัฒนาที่เชื่อมประสานในอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรม จะปรากฏออกมาในรูปของทุนทางสังคม มีการสรุปบทเรียนวิถีการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความเชื่อในวิญญูณบรรพบุรุษ เป็นภาพที่มีมาแต่อดีตมีการรักษาและสืบทอดและที่กล่าวมาทั้งหมด คือ “รากแก้วแห่งการพัฒนา” เป็นระบบคุณค่าทางจิตวิญญาณต่อตนเอง ต่อครอบครัว และต่อกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นกระบวนการอันประณีต เกิดอิสรภาพ เป็นกลไกของการเชื่อมประสาน ให้คนเกิดความรัก ความผูกพัน เสมือนความเป็นกลุ่มเครือญาติ มีการแสดงออกในเรื่องของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นพลังให้รู้สึกถึงเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งตรงและสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาคน คือ เป็นทั้งคนดีและมีคุณค่า สอดคล้องกับการศึกษาของ สุขเกษม ขุนทอง (2557 : 55) กล่าวคือ การพัฒนาด้านจิตใจหรือนามธรรมเป็นกระบวนการหล่อหลอม กล่อมเกลาคคนให้มีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ ความสุจริต ความศรัทธา และความเชื่อมั่น อันเป็นเงื่อนไขพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาที่นำไปสู่ภาวะสมดุลในวิถีวัฒนธรรมของกลุ่มตนเอง และสอดคล้องกับ สุภางค์ จันทวานิช, (2552: 168) ที่อธิบายไว้ว่า วิถีวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์สามารถถักทอจิตวิญญาณความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ทำให้กลุ่มมีความผูกพันกันอย่างเหนียวแน่น รู้สึกได้ถึงความเป็นพี่ เป็นน้อง เป็นเครือญาติ เป็นพลังแห่งเครือข่ายทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับการบรรลุเป้าหมาย (Goal Attainment) ของกลุ่มชาติพันธุ์มั่ง คือ สร้างความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวของคำว่า “อัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรม” โดย

ใช้ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ (ผี) มาเป็นกลไกในการควบคุมพฤติกรรม พร้อมกับอธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับวิญญาณบรรพบุรุษ เป็นระบบคุณค่าที่ให้ ความหมายของ “พลังที่สร้างสรรค์” เพื่อการอยู่ร่วมกัน เคารพซึ่งกันและกัน

องค์ความรู้การวิจัย

ภาพที่ 1 เจดีย์การพัฒนาคนบนฐานอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง : บ้านเจดีย์โคะ ตำบลมหาวัน อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก : (สุรศักดิ์ บุญเทียน, 2562)

จากภาพองค์ความรู้จากการวิจัย อธิบายได้ ดังนี้ เจดีย์การพัฒนาคนบนฐานอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง แบ่งได้เป็น 3 ระดับ กล่าวคือ

ระดับที่ 1 “ฐานเจดีย์” อาจสรุปได้ว่า อัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง คือ ฐานรากของการพัฒนาคน ฉายภาพให้เห็นผ่านการจัดการความสัมพันธ์ จากระบบอาวุโสภายในครอบครัวของสายสกุลแซ่ และระหว่างสายสกุลแซ่ มีความเชื่อเคารพนับถือวิญญาณบรรพบุรุษ ใช้ประเพณี การแต่งกายและการเล่นที่เอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับวิญญาณบรรพบุรุษ เปรียบเสมือน จารีตหรือกฎหมายศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ทุกคนต้องยึดถือและเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมในการดำเนินวิถีชีวิต หรืออาจสรุปได้ว่า คือ “การทำหน้าที่”

ระดับที่ 2 “ตัวเจดีย์” อธิบายการทำหน้าที่พื้นฐานไว้ 4 ประการ คือ 1) การปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมอย่างเป็นพลวัต 2) การบรรลุเป้าหมายทิศทางการพัฒนาคนด้วยระบบคุณค่านำมาสร้างสำนึกร่วมชาติพันธุ์เดียวกัน 3) บูรณาการผ่านการสร้างความสัมพันธ์ของสายสกุลแซ่ตนเองและการรวมตัวของกลุ่มต่างสายตระกูลแซ่ แสดงถึงความเป็นหนึ่งเดียวกัน 4) การรักษาแบบแผน พื้นฟูสืบทอดอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้งไว้

ระดับที่ 3 “ยอดเจดีย์” เป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาคน ทำให้เกิด “คนม้งที่มีคุณภาพ” และสำคัญที่สุด ทำให้เกิด “คนม้งที่มีคุณธรรม”

ในภาพรวมของการพัฒนาคนบนฐานอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้งที่กล่าวมานี้ จะเกี่ยวข้องเชื่อมโยงเข้ากับระบบผลิต ระบบความสัมพันธ์ และระบบคุณค่าอย่างเป็นองค์รวม ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

1.1) ข้อเสนอต่อสำนักงานจังหวัดตาก องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดตาก สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตาก และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในมิติของแนวทางการพัฒนาเขตพื้นที่ชายแดนจังหวัดตากที่มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ ควรให้ความสำคัญในเรื่องความแตกต่างในบริบททางวัฒนธรรม และทำความเข้าใจถึงระบบผลิต ระบบความสัมพันธ์และระบบคุณค่า อาจเน้นการค้นหา “ระบบคุณค่า” ที่มีอยู่ในพื้นที่ นำมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อการพัฒนาตามบริบท โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ “ม้ง” ควรกำหนดกลยุทธ์ที่อาศัยความเข้มแข็งของอัตลักษณ์ วัฒนธรรมและประเพณี ใช้ทุนทางสังคมเข้ามาเป็นกลไกเชื่อมประสานกับการพัฒนา และสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาของจังหวัดและประเทศต่อไป

1.2) ข้อเสนอต่ออำเภอแม่สอดและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในมิติของการกำหนดยุทธศาสตร์ระดับอำเภอและท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ในเรื่องของการอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ “ม้ง” นำมาพัฒนาคน พัฒนาชุมชนและใช้เป็นต้นทุนสำคัญในการพัฒนาให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาของอำเภอและจังหวัดต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1) การวิจัยครั้งต่อไปควรให้ความสำคัญในประเด็นความผูกพันที่มีลักษณะพื้นฐานดั้งเดิมทางสายเลือด (The Tie of Blood) ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เช่น หลักสูตรท้องถิ่นบนฐาน อัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

2.2) การพัฒนาศักยภาพกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในด้านเศรษฐกิจ บนฐานอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรม เช่น การท่องเที่ยวชุมชนแบบมีชีวิต บนฐานอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ผ่าน “ประเพณี” ตามปฎิทิน เพื่อให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาของจังหวัดตากและของภาคเหนือ

บรรณานุกรม

- จังหวัดตาก, สำนักงานจังหวัด. (2559). **แผนพัฒนาจังหวัดตาก พ.ศ.2561-2564**. ตาก : สำนักงานจังหวัดตาก.
- จังหวัดกำแพงเพชร, สำนักงานจังหวัด. (2560). **เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ การทบทวนแผนพัฒนาจังหวัด พ.ศ. 2561-2564 ฉบับทบทวนใหม่ (รอบปี 2562)**. กำแพงเพชร: สำนักงานจังหวัดกำแพงเพชร.
- จุฑาพรรธน์ (จามจุรี) ผดุงชีวิต. (2551). **วัฒนธรรม การสื่อสารและอัตลักษณ์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ติน ประชัญพฤทธิ. (2551). **การบริหารการพัฒนา ความหมาย เนื้อหา แนวทาง และปัญหา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาณุวัฒน์ ภัคติวังศ์. (2561). **หลักพัฒนศึกษา: จตุรภาคของการศึกษาเพื่อการพัฒนา**. พิษณุโลก: ภาควิชาบริหารและพัฒนการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- นิยพรรณ (พลวัฒน์) วรณศิริ. (2550). **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: เอ็กชเปอร์เน็ท.
- ยศ สันตสมบัติ และคณะผู้วิจัย. (2551). **อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (องค์การมหาชน).
- วสันต์ ปัญญาแก้ว. (บรรณาธิการ). (2559). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมวิทยา**. เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิราพร ณ ถลาง. (2552). **ทฤษฎีคิดชนวิทยา : วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ส. เอเชียเพรส.
- สุขเกษม ขุนทอง. (2557). **รูปแบบการพัฒนาชุมชนบนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนกะเหรี่ยง (ปกากะญอ) อำเภอพบพระ จังหวัดตาก**. กำแพงเพชร : มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- สุขเกษม ขุนทอง และฉิรวิทย์ ไพรมหานิช. (2562). **ประวัติศาสตร์วิถีวัฒนธรรมการแต่งงาน กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก**. กำแพงเพชร : มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2552). **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2559). **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรศักดิ์ บุญเทียน. (2562). **การพัฒนาคนบนฐานอัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมม้ง: กรณีศึกษา บ้านเจดีย์โคะ ตำบลมหาวัน อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก**. กำแพงเพชร: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- อุทัย ปริญาสุทธินันท์. (2561). **การพัฒนาชุมชน: แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา ประเด็นปัจจุบันและกรณีศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- องค์การบริหารส่วนตำบลมหาวัน. (2560). **แผนพัฒนาตำบลมหาวัน พ.ศ. 2561-2564**. ตาก: องค์การบริหารส่วนตำบลมหาวัน.